

BUDA

Néhány regénykezdet

OTTLIK GÉZA

(1.) Budára kerültünk csodálatosan. Buda a magyar fővárosnak a Duna folyam jobb partján fekvő része. Ősi település. Már a bronzkorban város volt. Túlélte sorra a lakóit, keltákat, rómaiakat, hunokat, gótokat, longobárdokat, avarokat, valószínűleg túl fog élni bennünket magyarokat is, és mindig fiatal maradt, mert folyton lerombolták. Első kerület: Vár, Krisztinaváros, Tabán. Második kerület: Víziváros, Országút. A hűvösvölgyi katonai főreál a Törökvész-dűlőn volt, a második kerület dombjai között észak-nyugati irányban húzódó Ördögárok mellett. A Retek utcánál kellett átszállni a nyolcvanhármasra. „Hadapródiskola!” --- mondta a kalauz, régi nevén, ahogy mindenki hívta. A városi vilamos itt már töltésen, talpfákon csörömpölt. Amíg elhaladt, elnyomta a távoli tárogatószót. A kert közepén, egy szobortalpazatnál gyülekeztünk. Szeptember elején jártunk. Ebben az évben, a locarnói szerződés ratifikálása után, és az angliai általános sztrájk előtt, R. A. Locke Nebraskában húsz ötöt futott kétszázon, ami három tizeddel jobb volt Paddock világrekordjánál. Mindenki Szeredy új gitárját próbálgatta.

Egy negyedéves átterelt bennünket a főépülethez vezető széles lépcsők mellé, a haranglábhoz. Itt is elkülönülve maradtunk a másik alreáliskolából jött, még ismeretlen évfolyamtársainktól. Medve erősködött a legjobban: „Ne menjünk oda!” Úgyhogy, amikor egyszer csak fogta magát, megpillantva Hilbertet, odaszaladt hozzá se szó, se beszéd, hiába kiabáltam utána: mérgemben sarkon fordultam és nekiiramodtam az ellenkező iránynak. Valaki mintha felém ordított volna:

— Hátra arc!

Megfordultam.

— Ottlik, maga vadbarom. Nem értette, hogy ne mászkáljanak azon a kurva futópályán?

Egy negyedéves kiabált rám, s máris fordult vissza a társaihoz. Visszakanyarodtam a pálya széléről. Féltették, mert ők építették három éve. Most elég jó állapotban volt a salakja. Talán azt is meg kell magyaráznom, hogy ez a negyedéves magas, kellemesen pislogó fiú volt, a „vadbarom” higgadt nyugalma, s hogy ilyen magától értetődően megismert és emlékezett a nevemre három év után, több volt, mint meleg fogadtatás. Meghitt, szinte testvéri ölelés volt, s nemcsak nekem szólt. Most már tudtuk, hogy a határ menti iskola világa véget ért.

(2.) Júliusban nem hagyott nyugton valami. Az évfolyamunknak a fele került Budára, a másik fele egy messze vidéki városba. Aki elkerült tőlünk, nemcsak négy évre, hanem valószínűleg örökre elkerült. Soha többet nem hallunk róluk. Bánja a halál. Elegünk volt egymásból, gondolta az ember. No igen, de Örley, Szeredy, Both, Medve... meg még Zsoldos, Czakó, Formes, Bónis, Drágh is...

A nagy nyári szabadságunk elején telefonáltam Colaltónak háromszor is. Feljöttem Gödöllőről a városba ezért. Végre az apja, huszárezredes, megszerezte a listákat a minisztériumból, hogy kit hova helyeztek. Rendben volt minden. Egyedül Formes nem került velünk a budai főreálba. Így történt, hogy Colaltóval ezen a napon kimentünk Megyerre, a cserkészek nagytáborozásába.

Olyan nagy kő esett le a szívemről, hogy oda se figyeltem, amikor Colalto nagynénje felajánlott nekünk két jegyet a nagytáborba. Köszönettel elfogadtam. „Csak nem akarsz tényleg kimenni a cserkészekhez?” — kérdezte aztán Colalto. „Én? Megőrültél?” — „Vagy menjünk?” — „Jó!” — Július közepén jártunk, 1926-ban, még majdnem két hónapunk volt a nyári szabadságból. Ilyenkor mindegy volt, mit csinál az ember: káprázott a szemünk a boldogságtól. — „Legalább röhögünk majd” — mondta Colalto. Kivillamosoztunk. Volt ott mozi is, vendéglő is, minden. Már a kapuban láttunk egy cserkész-társaságot, amint nagy katonásan meneteltek. „Tyű, az anyja krausz” — azt mondta Colalto, mert trombitáltak is valamilyen stílusban, vagy mi. Lehetett volna röhögni. Meg volt egy nyári civil barátom, bentlakó

az előkelő Ferenc József Intézetben, csákót, kardot, tisztí körgalért viseltek, s a városban sok tájékozatlan baka a biztonság kedvéért tisztelgett nekik. Gyurika fogadta, mit csináljon? Mindenki katonásdit játszott, ez a sok cserkész is, lehetett volna röhögni. De még jobban neveltünk volna egymáson, mert civilben voltunk: Colalto kockás buggyos térdnadrágban, amit knickerbockernek hívtak akkor, én meg vajszerű tenisznadrágban, fehérbetétes antilop cipőben, „az anyja krausz” — gondolta Colalto, de csak annyit mondott, s nem a cipőmről: „Barátom, konyhájuk is van, tábori, szenzációs”, de nem nevetett. Nem röhögünk. Hogyan is mondjam el ezt?

Lehetett volna röhögni, ha nem éppen az Isonzótól jövünk. Ha nem éppen Gorizia alatt feküdt volna a zászlóaljunk, ha nem éppen a tizenegyedik olasz offenzíva után vagyunk, az áttörés után, amikor ötvenhárom — „Bagatell” — mondta Medve a kötözőhelyen —, ötvenhárom gyaloghadosztályt vetettek be a digók, lehetett volna röhögni, ha nem maradtak volna ott a legjobb embereim, a fél mesterlövész-századom, a hegyivadászok, köztük Colalto testvéröccse, akit véletlenül szeretett, meg a fél életünk, a Doberdón, a Piavenél? az Alpok nyúlványain? Lehetett volna röhögni, hisz kilenc srapnelszilánkot szedtek ki a vállamból és egyet az alsó állkapocsomból, haha, a helye is alig látszik, és Colalto fél bakancsát úgy hámozták le körös-körül az aknavető, szenzációsan, hogy a láb maradt, és Schulzét áthelyezték az altisztképzőbe, és zanderezni jártunk meg vízgyógyintézetbe, barátom, és végeztünk az Alpok nyúlványaival örökre, örökre, örökre — hát igazán lehetett volna röhögni a cserkész táboron, csak éppen, minek? Hát csak mászkáltunk Colaltóval. Állati unalmas volt, teljesen érdektelen, remekül éreztük magunkat. Ki tudja, hogy kerültünk ebbe a nagy sátorba. Betaszígtak, ahogy a kifüggesztett színpad előtt ácsorogtunk? „16,30: Tábori Pál saját novelláját olvassa fel.” Nem, alig néhányan ültek körülöttünk.

„A forróság megegett a fülkében, és John Varus érezte, amint a verejték végigcsorog a hátán és foltokban tapasztja rá az inget. A szemközti sarokban sovány, banna bőrű, gyűrt ruhás férfi ült: arcában volt valami nemes — nemesen egyszerű, csúnya, de barátságos.”

Az író, aki saját novelláját olvasta fel, cserkészruhás fiú volt, három-négy évvel idősebb nálunk. Széles karimájú búr kalapja

félíg a hátára volt akasztva, karján egy SAJTÓ feliratú szalag. Mindezt, novella, búr kalap, sajtó, mérhetetlen irigységgel néztem. A negyvenszemélyes sátor nagyobb lehetett, fene tudja milyen, mert nem katonai szabványméret volt.

„A kis állomás üres volt és néma. Az útlelvizsgálók pár perccel előbb végeztek. Átmentek a síneken, és eltűntek a bal oldali sárga épületben. De a vonat nem indult el.”

Colalto oldalba bökött. „Menjünk a frászba?” — súgta.

Várj, gondoltam. John Varus útítársát elhurcolták a rendőrök, s amikor a vonat végül mégis megindult, a sárga ház ajtajából véres arccal zuhant ki, összeverve. Varusnak hónapokig nem megy ki a fejéből ez az arc. Colalto, noha a világ legtürelmesebb, embe-re, mégis megint huzigálni kezdte a kabátom ujját. Így aztán óvatosan kioldalogtunk. Nem volt valószínű, hogy valaha is megtudom majd a novella végét. De pizsokság lett volna tovább kiuzsorzni Colalto türelmét.

(3) Budára kerültünk csodálatosan. Ezzel akarom kezdeni. Holott talán nem itt kezdődik igazán Hilbert Kornél története. Hanem az Adriai-tenger partján egy torony-cellában, amikor hajnalhasadás előtt már-már felébredt, mert fordult a szél. Vagy a londoni Tottenham Court Road sarkán az ember gondolatai közt. Vagy tíz évvel korábban, Törökmikolán, ahol véletlenül Medve Gábor ráakadt. Vagy azzal, hogy egyszer váratlanul elkezdett mondani valamit, amit sosem szokott, egy szobáról az emeleten, aztán elhallgatott. Vagy, szépen időrendben, azzal, hogy megszületett Marosvásárhelyen, körülbelül épp akkortájt, amikor egy sátorban, a Déli-sarkon, Scott kapitány beírta naplójába utolsó bejegyzését: *It seems a pity, but I do not think I can write more.* Ügylehet kár, de azt hiszem, nem tudok többet írni.

Ennél a mondatnál mindig elakadtam. Évek óta próbálgatom megfogalmazni ezt a pár bevezető és magyarázó sort Medve kéziratához. Hilbert az ő barátja volt, nem az enyém. Nehéz továbbjutnom a történetében annál a pontnál, hogy ezerkilencszáztizenkettő márciusában megszületett. Hát úgy látszik, nem itt kezdődik a története. Több helyen kezdődik egyszerre. És sehol sem ér véget. Mégis ott kell majd kezdenem, ahol Medve kezdi s amivel talán minden kezdődik: Valami van.

(4.) (Medve kézírata, 1956. május—június:)

Valami van.

Változás? Feketeség? Valami fordul?

A tenger odakint? Az éjszaka vége? A szél? Ez a csökönyös nozogatás benned?

Ezt még nem tudod, csak felébredtél valamire. Ámbár még fel sem ébredtél. Csak ez a konok buzdítás, ösztökélés, csak ez nem szűnik. Nem mond semmi szöveget, de olyan kitartó, hogy felébredsz félig.

Még nem tudod, hogy ki ébredt fel, még nem tudjuk, hol ébredtünk fel. Talán még nem is ébredtem fel. A világ kezd lenni: valami létezik. Fordul az ember fektében. Az ablak kis trapéz. Fehérlík: azt mondja, rövidesen hasad a hajnal. Rákezdték a madarak. A tenger zenéje mást beszél. Leengedte hangját a bóra. Tramontana ez, vagy misztrál? Talán déli szél indul.

De ha fordul a szél — Ha déli szél indul—

Akkor felébred a fogoly a nógatásra. Ébredj, ember, indulni kell. Meg van beszélve. Akkor ma. Most. Hajnalban. Útra kell kelniünk, megígértük a másiknak. Először is, ébredjek fel, először is rendezzem el, hogy ki vagyok, kik vagyunk, ki vagy — én, te, ő, mi, ti, ők? És mi van: toronybörtön van, tavasz jött megint éppen, 18 éve élsz itt, vagy 8 éve, alszanak a népek, országok, városok — fordul a szél, felriad a rab —, vissza kell menned a világba, ahol Hilbert Kornél volt a neved.

Megbeszélték. El van döntve, ha nem értette félre mégis a jeleit. Holott nem akar, nem lesz jó, minden ellene szól. Jön a tavasz, itt most szép lesz. Itt most, végre, békében van, kialakult. Rádiója van, két új őrségi angol magazinja, és 6×6 kockás sakk-megoldása szinte a kezében. Ha sikerül ezzel a passzátszéllel most elhajózniuk, mint ahogy úgy fest, most sikerülni fog, mindent itt kell hagynia, minden ittvész. És nem jön vissza soha. És miért, miért? Érdemes? Mint abban a francia regényben mondja a hős a végén, a sikertelen bordélyházi látogatásukról: „Ez ért még a legtöbbit.” Amikor Medvével 18 évesen elmentek egy kuplerájba? S ő szakasztott úgy menekült el, mint az a Frédéric?

Á, azért még más is volt. Egy szoba az emeleten. Az ibolyaszemű Klári. Á, nem a rosszlányoknál volt még a legjobb. Sok minden más volt még a legjobb. Edina, szerelem, rettenetes volt, fáj, jól fáj... meg a 4×100-asuk... és: egy szoba az emeleten, anyjával, hátrafelé néző, fényördőre, öt évesen.

(5.) Medve nyilván azért kezdi ezzel a teljesen légből kapott

tengerparti képpel Lexi történetét — Lexinek hívtuk Hilbert Kornélt —, mert 56 májusában kezdte írni egy nagy vitorlášhajón, ahol írógépestől lakott, június végéig, majdnem mindig egyedül, horgonyon, az egyik balatoni kikötőben. Időrendben visszamegy 1917-ig, sőt 1904-ig, amikor Veronika, a dajkája, először érkezett meg a falujából a fővárosba, s azt gondolta, Medve szerint: Teremtőm, mekkora paloták, mennyi úri nép. Visszamegy továbbá a földtani őskorig, amikor ember, állat, növény nélkül forgott a bolygónk koromsötét felhőrétegek alatt, szakadatlanul zuhogó és rögtön felpárolgó esőben, napokon, heteken, éveken, évezredek: évmilliókon át. Mindegy szerinte, hogy mikor született Lexi, mert amikor 1926 őszén először meglátta a haranglábánál, a szépségében, a tartásában, a félmosolyában azonnal egy ősi, öröktől fogva meglévő mintára ismert, s ez néven nem nevezhető nyugalommal és boldogsággal, szomjúsággal és kielégüléssel, zűrzavaros izgalommal és sugárzó tiszta békével töltötte el. Magyarán, beleszeretett, mint valaha a lányosképű undok kis képmutató Tóth Tiborba. Rögtön odament hozzá, amit nem kellett volna tennie. Tény azonban, hogy tudtak egymásról.

— Te vagy a Medve — mondta Hilbert a félmosolyával, lazán nyitvahagyott szájjal. Színjeles, háromstráfos volt és az ő iskolájuk legjobb futója. Medve futó is volt, magasugró is, de csak kétstráfos. Most a kofferjeinket kellett megint máshová rakni. Már egyszer rossz helyen raktuk le, a Hentzi-talpnál. Hentzi egyébként osztrák tábornok volt, aki 49-ben védte Budát ellenünk, sikertelenül, úgyhogy dühében ágyúval lövette a várost, vagyis nem szerettük az emlékét. Se a szobrát később. Végül el kellett távolítani a Szent György térről is, és itt állították fel a hadapródiskola kertjében. Itt sem állt sokáig; 1918-ban a növendékek ledöntötték örökre; a talapzat azonban megmaradt. Virágágy volt a közepén, a lépcsőire le lehetett rakodni, és a futópálya mentén éppen a célegyenes feleútját jelezte. Áttereltek bennünket a haranglábhoz. Ez sűrű fenyőcsoportok közé volt beékelve. Most végül Medve a legalsó lépcsőre rakta a táskáját, ahol Hilberttel beszélgetett. Nem vették észre, amikor egy lilára borotvált képű százados ért mögöttük. Sietett, fel a lépcsőn, és majdnem megbotlott Medve bőrröndjében. Megfordult, és lehordta, vaktában, Hilbert Kornélt.

— Fiacskám, fiacskám! Hová rakja a poggyásszát!

De ahogy ránézett Lexire, azonnal lejjebb engedte a hangját, és elmosolyodott.



Maurits Ferenc szövegrajza

— Hát tegye odébb, fiacskám... — „Fiacskám”-ot mondott, és a lilára borotvált arcából sok fehér fogat villantott elő, aztán ment tovább, ahogy Hilbert felkapta a táskát és odébb vitte.

Lexi arcáról leolvasható volt, hogy őt nem szokás melleleg letolni. Tudni kell azt is, hogy Medve nem szólhatott közbe hülye civil módra, hogy az övé a táska, mert arra mind a ketten ráfizettek volna. Mégis, látszott, hogy nem szereti a dolgot, elkomorodott. Hilbert egy fél percig tanulmányozta Medve arcát, aztán elnevette magát, értette. Intett a fejével a százados után:

— Hát kinyalhatja — mondta tömören.

Ezt meg Medve értette meg. Rögtön felderült a képe.

(6.) November 19-én este, ahogy a Tottenham Court Road és az Oxford Street sarkára értünk, megálltam egy pillanatra a szitáló esőben. Hét óra múlt. Nem tudtam hamarjában, hogy merre is kell majd mennünk, jobbra vagy ellenkezőleg, balra vissza a szállónkba. Végignézttem az utcán lefelé, aztán felfelé.

A forgalom sűrű volt, a fények sokfélék. Teremtőm, gondoltam, mennyi ember, micsoda fényesség. Mennyi úri nép. Nem, ezt Veronika gondolta 1904-ben. Én csak azt éreztem: Teremtőm! És nem is ez az idegen óriás-város járt az eszemben. Mindenféle más. Hilbert Kornél például. Anyámra nem gondoltam. Pedig a születésnapja volt, s eszembe se jutott. Később, amikor elgondoltam, hogy milyen ritkán jut már eszembe, lelkipurdalásom támadt. Ez hamis érzés volt. A tudatos dolgok túlbecsülése. Tizenhat éve, hogy meghalt s nincs rá szüksége, hogy eszembe jusson — mert azóta benne van a látásomban. Fátyol, vagy szűrő, sarkító prizma, a többivel együtt. Akarva, nem akarva, ezen keresztül nézem a londoni utcát is. ötvenegy éves koromban. Esernyők, perzsabundás néger dáma, árleszállítások, 24 és 6 és 6, 59 és 11. ÉS Lexi. Nem volt fontos, de nem ment ki a fejemből. Klári zavarba hozott, mert nem tudtam, hogy meghalt Lexi felesége. Hiszen hazaengedték a kórházból. Igen, igen, az még szeptemberben volt, mondta az aszszony. Másodszor is megkérdezte, hogy személyesen találkoztam-e Lexivel. Szóval szabadlábban van, boncolás nem is volt — sóhajtott megkönnyebbülten. Ismertem Klárit nagyon régen. Pár szót tudtunk csak váltani reggel a hotel-hallban, és szöveget ütött a fejembe a kérdéseivel. Szép volt, nem változott lényegében, ibolya volt, hiába lett hatvanéves.

(7.) Hilbert Kornél legórbította a jobb lába nagyujját, és vona-

lakat huzigált a homokban. Világoskék fürdőnadrágja kezdett kicsit lecsúszni róla, de nem igazította meg. A vonal vastagra sikerült, vizes volt még a lába, és rátapadt a sár. Bosszankodott. Élesebb barázdát akart vonni.

Klári, a nagyobbik lány, voltaképpen jobban tetszett neki, mint Edit, de a nap, a homok, a víz most nagylelkűvé tette, amikor Edit könnyörögni kezdett neki: „Mondd, hogy kalauz!” Mondta:

— Kalahúz.

Edit elragadtatásában gyöngyözve felnevetett. Szép volt, de Klári mégis szebb, és az arcbőre olyan bársonyos, hogy Hilbert ítéletnapjáig úgy tartotta volna a fejét összeszorítva Klári képével. Mind a kettő karcsú, jó növésű lány volt, Edit is elmúlt már 12 éves. Talán nem is kellene így cicázni velük, gondolta Hilbert. De Klári éppen megcsókolta a fülét, és újra odadörzsölte arcát Hilbert ábrázatához.

— Mondd, hogy kalauz — súgta.

— Nem mondom.

— Mondd, hogy kalauz!

Hilbert nem beszélt éppen tájszólással, de a kalauzt kalahúznak ejtette. Ezért rimánkodtak neki folyton, hogy mondja. Pedig nem szívesen mondta eleinte: köztünk szólva, nem szerette, ha kinevetik. Klári igyekezett is visszatartani magát, nem úgy, mint Edit, hogy meg ne sértse őt, mégis ki-kibuggyogott a torkából a nevetés: ibolyaszínű szeme azonban nemcsak a boldogságtól fénylett, hanem tele volt gyengédséggel, aggodalmas, bocsánatkérő odaadással.

Később, fent a villa tornácán, számócát ettek. Hilbert Kornél már készségesen mondta és velük nevetett: „Kalahúz!” Édes zsihongás járkált benne. Ugyanis Klári ölében ült, aki epres szájjal csiklandozta a fülét, és csókolgatta a fejebúbját. Hilbert 4 és fél éves volt, Klári közel 14. A kalauzt már annyiszor elmondták, hogy réges-rég túl voltak az unalmon, a dolog együgyűségén, a monoton őserdei szertartás-jellegén, s ha vissza-visszatértek rá, csak mintegy jelezték vele a mű címét, egységét, ahogy a könyvekben minden új ív alján visszatér a cím, parányi betűkkel: Kalauz. A mű egy nyári délután volt. Délben kezdődött, s fél hétig tartott. Részeg káposzta-lepkék szálltak a hegyoldalban.

Számócát ettek. Hilbert szerette a nagy öreg fenyőket a kertben. Körülhízelegték a lányok. Énekeltek. Kerek a káposzta, csipkés a levele, ülj az ülembe, babám. „Kalahúz”. Klári is berügött ettől a

délutántól, számócatól, nyártól, gyantás fenyőktől. Olébe vette a fiút. Hilbert hiányt érzett, vágyat, új zsidongást: Klári nyakát szagolta, a füle tövét, a barna, lány gyerek-bőrt a kislány tarkóján. Ibolya, ibolya. Remegtek. Mind a ketten remegtek, mámorosan. Csak amikor az anyja kétségbeesetten végre megtalálta itt, Lexi csak akkor tudta meg, hogy el volt veszve ezen a délutánon. Hogy tővé tették érte az egész fürdőhelyet. Hogy fél hétig hiányzott a világból. Ő éppenséggel azt hitte, hogy nyakig benne van. De mihelyt érezte arcán anyja arcát, megértette. Igen, majdnem elrontotta most a szobát az emeleten.